

PRAVO V ANTIKI

1. NAJSTAREJŠI ZAPISI PRAVA

- najstarejši zapisi prava stari okrog 4000 let
- ni nujno da odražajo najstarejšo razvojno stopnjo prava, ker se je pravo razvijalo že pred tem
- sistem prava mora zadovoljevati 4 POTREBE – red pravičnosti, sistem oblasti in varstvo pred oblastjo
- najstarejši civilizaciji sta nastali v MEZOPOTAMIJI IN EGIPTU
- ob velikih rekah, ker so bili POLEDELCI (*namakanje, astrologija, matematika*)
- nastanek SUŽNJELASTNIŠKE DRUŽBE (*posebna organizacija*)
- najstarejši zapisi prava, ki jih poznamo, so ohranjeni v KLINOPISU (*zlogovna pisava, razvila se je iz slikovne pisave*)
- pravni spomeniki so najbolj pogosto ohranjeni na GLINASTIH PLOŠČICAH
- nekateri imenitnejši zakoniki so ohranjeni na STELAH (= kamnitih spomenikih)

a) SUMERCI

- v jugovzhodnem delu Mezopotamije ustvarili VISOKO KULTURO
- sumerske države so imele ZNAČAJ MESTNIH DRŽAV (*utrjena naselja, samostojne skušajo podrediti sosednja mesta*)
- v začetki vodilno vlogo imajo TEMPLJI (*največji lastniki zemljišč in sužnjev*), kasneje svetni vladarji
- URUKAGINA – sumerski vladar (*despot*), zakonodajalec in reformator, zaščitnik vdov, sirot in revnih
- SUMERSKO PRAVO
 - Urnammujev zakonik – 21. stoletje pr.n.št.
 - najstarejši zapis prava, ohranjenih le nekaj določil
 - nagrado za tistega, ki privede nazaj pobeglega sužnja
 - določilo o božji sodbi, kjer se opravi preizkus s pomočjo rečnega boga
 - za kazniva dejanja telesne poškodbe predvidena premoženjska kazen (v srebru)
 - božja sodba ima velik pomen, ker tisti ki je nezadovoljen krivi boga, ne pa človeka
 - Zakonik Lipit-Ištarja
 - zadnji ohranjeni veliki sumerski pravni spomenik, na kamnitih ploščah
 - ohranjene so določbe o najemu vrta, ladje in živali, o pobeglih sužnjih in rodbinskopravne določbe
 - Ešnunski zakonik
 - skoraj v celoti ohranjen, podoben zakonikom tistega časa
 - gre za mesto na robu civiliziranega območja, kar se kaže v jeziku in določbah (naturalna menjava)
 - Hamurabijev zakonik
 - nastal v Babilonu v 18., 17. stol.pr.n.št
 - najpomembnejši pravni spomenik v klinopisu
 - zelo dobro ohranjen, za tiste čase zelo obsežen (282 členov)
 - vsebuje skoraj vsa področja prava
 - gre za kompilacijo vsega znanega prava na območju Mezopotamije
 - daje najboljšo podobo pravne ureditve in razvitosti babilonske družbe
 - razvita menjava v srebru
 - delitev prebivalstva na 3 družbene sloje
 - avilum: ljudje, polnopravni državljani, verjetno vodilni sloj
 - muškeni: osebno svobodni, slabši položaj od ljudi, verjetno se niso upirali in so zato ostali svobodni
 - sužnji: verjetno so se upirali, bili vojni ujetniki ali zadolženci
 - talionsko načelo: vodilno v kazenskem pravu, storilca doleti taka kazen, kot je bilo njegovo dejanje, prešlo tudi v druga prava, celo v Sveto pismo, veliko vlogo ima še v srednjem veku
 - ženska ima bistveno slabši položaj od moškega

ASIRSKO PRAVO (14.stol.pr.n.št.)

- njihovo pravo slabše poznamo, ker je manj ohranjenega
- podobno je Babilonskemu pravu
- v kazenskem pravu prevladuje talionsko načelo, ki pozna bolj krute kazni kot Hamurabijev zakonik
- tudi tu ima ženska ima slabši položaj kot moški

HETITSKO PRAVO (14.stol.pr.n.št., Mala Azija)

- v zakoniku je opaziti težnjo k sistematični ureditvi (*kazniva dejanja si sledijo od najhujših k lažjim*)
- kazni so blage, ni talionskega načela

HEBREJSKO (ŽIDOVSKO) PRAVO (v knjigi slabo opisano)

- je preprostejše, ker je hebrejska družba zaostajala za prej naštetimi
- nenaklonjenost suženjstvu
- vodilno načelo je talion
- poznamo iz Svetega pisma, je glavni vir
 - gre za osebno, spoštljivo razmerje do boga, ki je naklonjen svojemu ljudstvu, če ljudstvo ne izvršuje nalog, ga bog kaznuje
 - ne gre samo za načela: za dobro = nagrada, za slabo = kazen
 - 10 božjih zapovedi je nek kodeks, ki je vir naravnega prava, v Mojzesovih knjigah so malo drugače definirane kot jih imamo zdaj
 - Mojzesovih 10 božjih zapovedi ureja človekov odnos do boga in medsebojne odnose
- Stara zaveza: medsebojno razmerje ali zaveza, ki jo je Bog sklenil z izvoljenim ljudstvom preko očakov in preko Mojzesa na podlagi desetih božjih zapovedi, napisanih na dveh kamnitih tablah, v knjigah je zapisano kar je Bog razodel pred Kristusom (*45 knjig*)
- Nova zaveza: pa je bila sklenjena z odrešenim človeštvom preko Kristusa, knjige obsegajo, kar je Bog razodel preko Kristusa in apostolov (*27 knjig*)

INDIJSKO PRAVO

- pravo poznamo iz besedil sakralnega značaja
- vir hindujskega prava so na prvem mestu Vede – ne gre za dejansko pravo ampak bolj za navodila kako živeti
- najpomembnejši Manujev zakonik, ki vsebuje običajno pravo, nastalo v 800 letih, neenoten
- Indijci živeli po pravu svoje kaste
- kasta: zelo družbena skupina, določena ob rojstvu, iz nje je praktično nemogoče izstopiti
- obstajajo štiri kaste: svečeniki, učitelji (*brahmani*), vladarji, vojaki (*kšatrije*), poljedelci, obrtniki, trgovci (*vaišje*), služabniki (*šudre*)
- **VERSKA KNJIGE**:
 - povezuje prava in verovanja – pravo naj bi bilo božjega izvora
 - razlagalci prava so bili duhovniki, opravljali tudi sodne funkcije
 - boljše ohranjene, v njih se je ohranilo tudi pravo tistega časa
- **ZAKONIKI**:
 - določbe niso abstraktne, gre za rešitve konkretnih primerov, ki naj bi bile v pomoč sodniku, ko rešuje podoben primer
 - v tej dobi ima običajno pravo še vedno odločilen pomen, zato zakoniki mnogih primerov ne obravnavajo, ker ima običajno pravo še polno veljavo

2. RAZVOJ PRVIH DRŽAV

- prve države so nastale v dolinah velikih rek severne Afrike in Azije
- kasneje so se naselili na krajih, ki jih je bilo lažje braniti
- iz poljedelskih utrd so se razvila mesta, ki so potem prerasla v države
- glavna gospodarska panoga je bilo poljedelstvo
- zaradi podnebja in tal so gradili večje in bolj zapletene namakalne sisteme
- gradnja in vzdrževanje je privedlo do organizirane uporabe delovne sile in centralizacije oblasti

SUŽNJELASTVNIŠTVO

- sužnji večinoma pripadali kolektivnim lastnikom, templjem
- svečeniki imeli privilegiran položaj, ker so imeli znanja potrebna za uspešno poljedelstvo
- sčasoma so templje kot vodilno silo zamenjali svetni vladarji, ki so si prilastili velik del tempeljskega premoženja
- zemlja in sužnji so polagoma prehajali v last posameznikov
- SUMERCI so ostali na stopnji mestnih držav
- velike imperije so ustvarjali babilonski, asirski, egiptovski, perzijski, indijski vladarji

NASTANEK VELIKIH DRŽAV

- vzroki za nastanek velikih držav: izpopolnjevanje in povečevanje namakalnih sistemov, obramba pred sosednjimi nomadskimi ljudstvi, težnje po povečanju oblasti in bogastva
- veliki imperiji so bili ustvarjeni z osvajalnimi vojnami, zaradi slabih povezav in slabe uprave večinoma kratkotrajni

OBLIKA VLADAVINE

- po obliki vladavine so bile države starega Vzhoda despotske monarhije
- vladar je bil absolutni gospodar in podaniki so bili v razmerju do njega brez pravic
- do tega je prišlo zaradi potrebe po enotni organizaciji pri izvedbi javnih del in zaradi naglega prehoda iz plemenske ureditve v sužnjelastniško družbo
- vladar je zaščitnik lastnikov sužnjev in ščiti njihove interese
- oblast ima teokratski značaj (*vladar je vrhovni svečenik, božji namestnik ali kar božanstvo samo*)

3. ANTIČNA GRČIJA - POLIS (približno. 4–5. stoletje pr.n.št.)

- grška država se je razvijala drugače kot sumerska
- s Sumerci jim je skupna visoka kultura in mestna država
- mestno državo Grki imenujejo **polis**
- POLIS ima več pomenov
 - sprva pomeni mesto, utrjeno naselbino poljedelcev
 - zaradi težnje po čim večji samostojnosti in samozadostnosti je dobila pomen države
 - ima tudi kulturni pomen (mora imeti gledališče, kopališče, telovadnico)
- polis kot država, pomeni državo, ki je velika kot mesto s svojim ozemljem
- polisi imajo željo po nadvladi nad drugimi mesti, zato se grška mesta kar naprej bojujejo med seboj
- želja po samostojnosti se kaže na kolonijah:
 - sprva pomenijo možnost preživetja za povečano prebivalstvo kot nove obdelovalne površine
 - v kratkem času se osamosvojijo, a ohranijo stik z matičnim polisom
- želja po samostojnosti pomeni, da sami urejajo razmerja med svojimi prebivalci in postavljajo zakone
- zaradi želje polisov po neodvisnosti Grčija pomeni kulturno, ne politične enote
- grški polisi so se med seboj povezala v obrambi zoper Perzijce in v medsebojnih vojnah (simahije)
- v organizaciji oblasti ločimo dva tipa: demokratskega (Atene), aristokratskega (Sparta)
- razvojne težnje grških polisov:
- plemenska ureditev → monarhija → aristokratska ureditev → oligarhija → tiranija → demokracija

ATENE (5.stol.pr.n.št.):

- gre za sužnjelastniško demokracijo, ki je skoraj oligarhija, saj demokracija velja le za svobodne meščane, ki so v manjšini (večina je sužnjev in prebivalcev brez državljanskih pravic)
- skupščina (ecclesia): sestavljena iz polnoletnih svobodnih meščanov, imela je najvišjo oblast v državi
- svet (bula): je imel izvršno oblast, organ ki ima 500 članov, dejansko pa to funkcijo opravlja približno 50 članov, ki se menjajo vsak mesec
- Helica: je imela sodno oblast, štela je 6000 članov,
- sodni zbori: izžrebani iz Helice, odločajo o najpomembnejših zadevah
- državni uradniki: so imeli pomembno vlogo, med njimi najpomembnejši vojaški poveljniki (strategi)

- problem je bil pripraviti ljudi, ki imajo pravico do izvrševanja oblasti, do tega, da oblast izvršujejo
- z razvojem gospodarstva se raje posvečali zasebnim opravkom, odločanje o državi puščali ob strani
- k temu so jih morali spodbujati z dnevnici, včasih s fizično prisilo
- pri vodenju države lahko sodelujejo tudi ljudje, ki niso osveščeni, kar omogoča delovanje demagogov
- zaradi strahu pred tiranijo in oligarhijo skušajo omejiti posameznike v pridobivanju moči z ostrakizmon
- **ostrakizem**: državljani so lahko s tajnim glasovanjem na črepinjah z večino glasov dosegli izgon posameznika, ki si je pridobil preveč moči
- demokratične ideje te dobe so dragocena kulturna pridobitev → **zoon politikon** (državljan) človek, ki se ukvarja z odločanjem o skupnih zadevah

SPARTA (aristokracija)

- 5 eforov: je imelo najvišjo oblast, odločali so o zunanjih in notranjih zadevah
- geruzija (senat): svet 28 starcev, je stal ob strani eforom, imeli so dosmrtni mandat
- skupščina: sestavljena iz polnoletnih špartancev, stalno se je zmanjševala, ni imela velikega pomena, ker ni bilo prave komunikacije med prisotnimi, večina sodeluje z vzklikanjem, zmaga predlog, ki ima glasnejšo podporo
- 2 kralja (basileus): vodila sta Špartance v vojni, čast je bila dedna

GRŠKO PRAVO

- zaradi velikih dosežkov politične in pravne misli je preučevanje prava ob strani
- ohranjenih je le nekaj pravnih norm, ne v celoti ampak v drobcih
- v celoti je ohranjen le en zapis grškega prava - **zapis iz Gortine** (*mestece na Kreti, zaostalo v razvoju*)
- zapis je dragocen predvsem kot primer stopnje v razvoju od agrarne skupnosti v mestno

4. DRŽAVNOPRAVNA TERMINOLOGIJA GRŠKEGA IZVORA (IZPIT!)

Pri tvorjenju državnopravnih izrazov se pojavljajo naslednje temeljne besede ali njihove korenine:

→*arhe*: začetek, →*arho*, *arhein*: začeti, biti prvi, →*arheion*: arhiv, →*arhos*: voditelj, poglavar, uradnik, →*arhaios*: star, →*basileus*: kralj, →*basilika*: cerkev, →*kratos*: moč, oblast, →*krateo*: biti močan, vladati, →*pater*: oče, →*patrikos*: očetovski, →*patriarhes*: začetnik rodu, →*patria*: rod, pleme, pokolenje, narod, družina, rodovina, →*demos*: ljudstvo, →*demos agein*: voditi, demagogija, →*nomos*: običaj, šega, red, pravica, načelo, zakon

- anarhija: če v družbi nihče ne vlada (*an + arhein*)
- monarhija: oblast enega, monarha (*monos = sam, eden*)
- avtokracija: pomeni enako kot monarhija (*autos + kratein*)
 - beseda monarh ne pove ničesar o dejanskem izvajalcu oblasti, avtokrat pa jo sam izvršuje
- tiran: posameznik, ki svojo oblast s silo vsili drugim
- despotizem: kadar je vladar gospodar vseh okoli sebe (*despotes = gospodar*)
- gerusia: svet starcev (*geron = star*)
- plutokracija: oblast najbogatejših (*plusios = bogat, plutos = bogastvo*),
- aristokracija: oblast najboljših (*aristos = najboljši, najmočnejši*)
- oligarhija: oblast manjšine (*oligos = malo, malo število*)
- demokracija: kadar pri izvrševanju oblasti sodelujejo vsi člani družbe, pojem se je razvil zaradi nasprotij med aristokracijo in ljudstvom (*demos = ljudstvo*)
- patriarhat: najpomembnejše gospodarske funkcije opravlja moški (*pater = oče*)
- matrarihat: najpomembnejše gospodarske funkcije opravlja ima ženska
- avtonomija: člani družbe sami urejajo medsebojna razmerja (*nomos = zakon*)
- hegemonija: kadar nekdo želi svojo voljo vsiliti drugim (*hegemon = vladar, vojskovodja, vodnik*)

5. KLASIFIKACIJA DRŽAVNE UREDITVE PO ARISTOTLU

anarhija: nihče ne vlada

monarhija: eden vlada (*avtokrat, despot, tiran, demokrat*)

- tiranija: če eden vsili svojo oblast drugim
- despot: gospodar vsega

- avtokracija: avtokrat (*samodržec*) tudi sam izvršuje oblast

aristokracija: vlada nekaj najboljših

- geruzija: vlada starcev

- plutokracija: vlada bogatih

- oligarhija: vladavina manjšine

demokracija: vsi vladajo

- patriarhat, matriarhat: najpomembnejše gospodarske funkcije opravlja moški ali ženska

- avtonomija: ljudje sami vladajo (*sami dajejo zakone*)

hegemonija: drugi vsili zakone ljudem